

Марина НАБОК

НАУКОВА СПАДЩИНА ГРИГОРІЯ НУДЬГИ І ФОРМУВАННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПІДСТАВ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ДУМ

Досліджено погляди Г.А. Нудьги на становлення жанру українських народних дум та їх значення для формування національних основоположних підстав сучасного українського думознавства.

Ключові слова: думи, жанр, духовний світ, відгуки, оцінки, сприйняття.

© М. НАБОК, 2013

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 4 (112), 2013

У науковій спадщині Г.А. Нудьги докладно та всебічно простежено багатство, неповторність духовного світу українського народу, його зв'язки з предківською культурою, оригінальність сюжетно-образної, естетичної, ідейної структури жанрів уснопоетичної творчості та писемної літератури [1; 2; 3; 4; 5].

Відтак, зробимо бодай стислий огляд думознавчих праць ученого та з'ясуємо їх значення для формування основоположних підстав дослідження українських народних дум на сучасному етапі становлення вітчизняної народознавчої науки.

Вивченню національного епосу українців присвячені статті, коментарі до видання дум, монографічні дослідження Г.А. Нудьги. Серед них у першу чергу слід назвати ґрунтовну науково-популярну розвідку «Український поетичний епос. Думи» (К., 1971), збірники та монографії «Слово і пісня. Дослідження» (К., 1985 — розділ «Дума в писемних джерелах XVI—XVIII століть»), «Українська пісня в світі. Дослідження» (К., 1989), «Українська дума і пісня в світі»: у 2-х кн. — Кн. 1. — (Львів, 1997); Кн. 2. — (Львів, 1998), «У колі світової культури» (Львів, 2006), статті про кобзарство та інші праці. У них виокремимо такі думознавчі зацікавлення Г.А. Нудьги: природа та становлення жанру, духовний світ дум та їх побутування, поширення та сприйняття дум у світі.

Характерний для наукового методу вченого синкретизм у з'ясуванні особливостей тих чи інших явищ народної культури дав йому змогу глибоко і всебічно проникнути у природу жанру українських народних дум, виявити джерела їх виникнення та діалектику становлення. Зокрема зазначимо: появу дум як жанру Г.А. Нудьга досліджував у зв'язку з билинами та народними голосіннями. Загальновідомо, що кожному жанрові усної народної творчості властиве особливе зображення дійсності. Виходячи з цього, учений наголошує не стільки на спільних, стільки на відмінних жанрових особливостях у порівнянні з думами. «Думи і билини, — писав він, — епічна творчість побудована на відмінних поетичних засадах. Билини в такому вигляді, як ми їх знаємо, наповнені міфологічним елементом, думи — цілком реалістичні. Формою і стилем думи й билини також відрізняються. У кожного з цих жанрів — свої шляхи розвитку, хоча історично вони десь, може, перехрещувались» [7, с. 29]. Справді, такий підхід у з'ясуванні природи жанру та діалектики його становлення дає вагомні результати. Наприклад, у билинах і думах герої часто персоніфіковані. Своїм джерелом ці образи сягають первісних часів,

коли Сокіл виступав символом місяця. Так, у биліні «Волх Всеславович» богатир народжується при місяці: «Заховалося красне сонечко за гори високі, за моря глибокі та широкі, розсипалися часті зорі по світлому небу — народився на святій Русі могутній богатир Волх Всеславович» [9, с. 22]. Цей богатир здатний і до перевтілення: «Потім обернувся соколом і полетів ще швидше» [9, с. 23]. Недарма швидкість польоту пов'язувалася із цим птахом, адже, за первісними уявленнями, лише сокіл та орел, подібно до блискавки, здатні до такого польоту [1, с. 110]. В думі «Сокіл» образ Сокола вбирає в себе ознаки стародавнього символу місяця (зародження, ріст, повня). Асоціативне творення образу сокола, як у думі, так і в биліні, має у своєму змісті місячну символіку. Однак, різниться воно характером дій героїв: якщо у биліні богатир виконує свої добрі наміри, маючи надприродну силу і без особливих труднощів, то в думі цей образ реалістичний, більш емоційно забарвлений.

Порівняльне вивчення дум і билин, як бачимо, конкретизує, уточнює і розвиває ідеї Г.А. Нудьги про природу думового жанру, значно поглиблює, активізує процес формування основоположних підстав вітчизняного думознавства.

До нових пошуків у формуванні цих підстав спонукають і міркування Г.А. Нудьги про зв'язок дум з голосіннями та «Словом о полку Ігоревім». Тут його висновки чіткі і однозначні: «Слово о полку Ігоревім» — це літературно опрацьована дума XII—XIII століть; думи й голосіння близькі лише в генетичному плані. За всього того, що такі думки іноді викликають певні дискусії, все ж таки вони дають ключ до розуміння природи жанру, поштовх до подальших пошуків у зв'язуванні його природи. Скажімо, не заперечуючи, як і Г.А. Нудьга, генетичної спорідненості дум з природою стародавнього українського співотства, К. Черемський іде далі. Він, зокрема, говорить: «Медитаційне розширення у плинно-розтяжному й аритмізованому співі, насиченому образами давніх героїв їх подвигами і прикладом саможертвності, настроювало воїнів на перемогу й додавало їм сили та мужності» [10, с. 26]. На світоглядно-філософській основі зв'язує цю проблему О. Савчук.

Таким чином ідеї Г.А. Нудьги про жанрову природу українських народних дум знаходять свій подальший розвиток і конкретизацію в дослідженнях нового покоління українських думознавців.

Проблема духовного світу українських народних дум — одна з центральних в науковій спадщині Г.А. Нудьги. Уже у своїй розвідці «Український поетичний епос» він наголошував на героїчних началах найдавніших героїчних ліро-епічних похоронних пісень. Цю думку учений постійно розвивав та поглиблював у наступних дослідженнях, покликаючись за того не лише на тексти дум, а й манеру їх виконання кобзарями, відгуки про кобзарів та наш героїчний епос відомих письменників, учених і т. д. Так, у книзі «У колі світової культури» (Львів, 2006) дослідник зазначає, що пісні і думи «стали настільки вагомою часткою духовного життя народу», що без них «суспільне існування людей було уже немислиме», що «збагачуючи арсенал своїх пісень, кожний народ робився духовно вищим, зрілішим, його буття ставало змістовнішим» [6, с. 15]. Ось на ці настанови й маємо орієнтуватися у формуванні національних основоположних підстав дослідження українських народних дум. Справді, світ національної духовності в них невичерпний. Для героя дум світ, у якому він живе, — це світ мук, страждань і перемог, це світ слави, козацької честі, гідності та звитяги, державотворчих прагнень, непохитної вірності своїм принципам та ідеалам, ненависті до ворогів, героїзму, побратимства, подвижництва в ім'я свого народу та України, турботи про рід і родину (думи «Маруся Богуславка», «Втеча трьох братів з города Азова», «Вдова і три сини», «Смерть козака в долині Кодими», «Козак Голота», «Хвесько Ганжа Андибер», «Хмельницький та Барабаш» і т. д. За обставин підсовецької дійсності, у яких працював Г.А. Нудьга, він, звичайно, не міг глибоко і усебічно вивчити цей аспект ідейно-тематичного спрямування нашого національного епосу, хоча цю проблему поставив, як це ми бачили вище, на повну силу як одну із першочергових та найважливіших. Наше ж завдання сьогодні полягає в тому, щоб сформувати чітку систему питомих українських національних духовних та ідейних загалом цінностей, зв'язувати особливості національної картини світу в думках і на цих підставах розробити методіку та методологію дослідження дум, їх вивчення у вищій та загальноосвітній школі. Добре цій справі мають прислужитися праці І. Франка, Д. Донцова, Олега Ольжича, К. Грушевської, М. Стельмаховича, Ю. Руденка та інших вчених. У такому та інших планах значно розширюють рамки національних основоположних підстав дослі-

дження українського думового епосу відгуки, оцінки та сприйняття дум вцілому видатними зарубіжними письменниками, композиторами, діячами науки і культури. Глибоко та усебічно аналізуючи такі відгуки, оцінки та сприйняття, Г.А. Нудьга скеровує нас на дослідження не лише цих оцінок, відгуків, сприйняття, а й на з'ясування місця та призначення дум, наших національних духовних цінностей в утвердженні України в світовому духовному просторі, в духовному поступі народів світу загалом. Для того, щоб переконатися, що це дійсно так, наведемо лише ось ці свідчення:

Р. Вестфаль. «Літературна естетика, прийнявши українську пісню в коло світових порівняльних досліджень, визначить їй, безумовно, перше місце між народними піснями світу» [6, с. 9];

В. Ролстон. «Українські пісні та думи з їх скорботами зрозумілі всім народам, вони мають великий загальнолюдський зміст» [8, с. 149].

А ось якими враженнями з нами поділився після прослуховування аудіозаписів дум та пісень у виконанні кобзарів Г. Ткаченка, Є. Мовчана, Є. Адамцевича та В. Мішалова студент Сумського державного університету *Інносент* з Танзанії: «Мелодії українських народних дум та пісень, тонкі та вишукані музичні смаки українців, правдивість та високопоетичне зображення історичної дійсності, закладені в них виховні можливості сприятимуть рухові людства по шляху поступу, здатні змінити його на цій основі на все краще, гуманне, тому їх має почути і сприйняти увесь світ як найвищу, загальнолюдську духовну і суспільну цінність» (архів автора).

Усе це дає нам можливість говорити про дієве формування сучасних національних основоположних підстав дослідження українських народних дум і виняткове значення для цього наукової спадщини Г.А. Нудьги.

1. *Братко-Кутинський О.* Феномен України / Олексій Братко-Кутинський. — К. : Вечірній Київ, 1996. — 394 с.
2. *Бурдейний А.* Життєвий шлях Григорія Нудьги / Анатолій Бурдейний // Григорій Нудьга. Біобібліографічний покажчик / упоряд. Василя Івашківа, Руслана Марківа, Андрія Вовчака. — Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. — С. 129—139.

3. *Гарасим Л.* «Із словом в серці, з пісню в душі» / Леся Гарасим // Нудьга Григорій. У колі світової культури. — Львів, 2006. — С. 431—438.
4. *Кирчів Р.* Дума про красу, силу і славу української пісні / Р. Кирчів // Нудьга Г. Українська дума і пісня в світі. — Кн. 1. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1997. — С. 7—30.
5. *Марків Р.* Велична спадщина унікального вченого / Руслан Марків // Г. Нудьга. Біобібліографічний покажчик / упоряд. Василя Івашківа, Руслана Марківа, Андрія Вовчака. — Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. — С. 5—30.
6. *Нудьга Г.* У колі світової культури / упоряд. Р. Марківа. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 440 с.
7. *Нудьга Григорій.* Український поетичний епос: думи / відп. ред. В.Г. Бойко. — К., 1971. — 48 с. — (Т-во «Знання», УРСР. — Сер. V. — № 4).
8. *Нудьга Г.* Українська дума і пісня в світі : у 2 кн. / Григорій Нудьга. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1998. — Кн. 2. — 512 с.
9. *Українські биліни: Історико-літературне видання східнослов'янського епосу / упоряд., передм., післяслово, прим. та оброб. укр. народ. казок і легенд на билінні теми В. Шевчука ; мал. Б. Михайлова.* — К. : Веселка, 2003. — 247 с.
10. *Черемський К.* Шлях звичаю / Кость Черемський. — Х. : Глас, 2002. — 445 с.

Maryna Nabok

HRYHORII NUDHA'S SCIENTIFIC DEED AND FORMATION OF PRINCIPAL GROUNDS IN THE STUDIES OF UKRAINIAN NATIONAL EPIC TALES.

The article has thrown some light upon Hryhorii Nudha's notions as for the rise of a genre of Ukrainian folk epic tales and their significance in formation of national principal basis of modern Ukrainian studies of folklore

Keywords: duma epic, genre, spiritual world, reviews, evaluations, perceptions

Марина Набок

НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ ГРИГОРИЯ НУДЬГИ И ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВОПОЛОЖНЫХ ПРИНЦИПОВ ИССЛЕДОВАНИЯ УКРАИНСКИХ НАРОДНЫХ ДУМ

Исследуются взгляды Г.А. Нудьги на становление жанра украинских народных дум и их значение для формирования методологии современных отечественных исследований произведений эпического фольклора.

Ключевые слова: думы, жанр, духовный мир, отзывы, оценки, восприятия.